

Όπως το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου σήμανε την πτώση των Ευρωπαίων αυτοκρατόρων, η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου σηματοδότησε την κατάρρευση των αποικιακών αυτοκρατοριών. Η κατεδάφιση της Βρετανικής αυτοκρατορίας άρχισε από τη Μέση Ανατολή: Το βασίλειο της Συρίας έγινε ανεξάρτητο το 1944 (σήμερα, είναι δημοκρατία). Της Ιορδανίας, το 1946, όπως και η με γαλλική εντολή δημοκρατία του Λιβάνου. Το βασίλειο της Υεμένης, το 1947, όπως και η πιο ανατολική Ινδία και το Πακιστάν. Στην Παλαιστίνη δημιουργήθηκε (1948), το κράτος του Ισραήλ. Θ΄ ακολουθούσε η ολοκληρωτική αποχώρηση από τη Μέση Ανατολή.

Κι ενώ η Γερμανία ανορθωνόταν επίφοβη, η Βρετανία κατρακυλούσε στον ρόλο του κομπάρσου. Στις 17 Οκτωβρίου του 1952, άρχιζε η αποχώρησή της και από την Αίγυπτο του Φαρούκ. Την ίδια χρονιά, στα 77 του, ο Ουίνστον Τσόρτσιλ κέρδιζε τις εκλογές με στόχο να την βγάλει από τη γωνία. Ήταν αργά. Όπως και για τη Γαλλία, που έβλεπε στην απώλεια του Ντιέν Μπιέν Φου (7 Μαΐου του 1954), στην Ινδοκίνα, τη διάλυση της παλιάς της αποικιακής αυτοκρατορίας.

Στον παγκόσμιο ορίζοντα αναδεικνυόταν η νέα μεγάλη δύναμη, οι ΗΠΑ που είχαν ανακαλύψει το απόλυτο όπλο: Την οικονομική διεύθυνση και τη χειραγώγηση των εταίρων μέσω των δολαρίων του σχεδίου Μάρσαλ κι όχι μόνο. Καλού κακού, με θεωρητικό άξονα το «δόγμα Τρούμαν», συντηρούσαν και εκσυγχρόνιζαν και την πολεμική τους μηχανή, προκειμένου να «υπερασπιστούν τον ελεύθερο κόσμο από την κομμουνιστική επιβουλή». Πολύ περισσότερο, που, από τα 1949, είχε προκύψει κι άλλος ένας εχθρός: Ο Μάο Τσε Τουνγκ που επικράτησε στην Κίνα.

Ζαλισμένοι οι Ευρωπαίοι προσπαθούσαν να συνέλθουν. Στις 18 Απριλίου του 1951, έξι χώρες συμφώνησαν να δημιουργήσουν την Κοινοπραξία Άνθρακα και Χάλυβα. Η συμφωνία μπήκε σε εφαρμογή και λειτούργησε αλλά πολύ νωρίς έγινε αντιληπτό ότι το μέλλον βρισκόταν στην ατομική ενέργεια. Οι έξι χώρες προχώρησαν σε διαπραγματεύσεις με στόχο να πετύχουν μια συμφωνία και σ΄ αυτόν τον τομέα. Σύντομα, άρχισε να ωριμάζει μια καινούργια ιδέα: Αφού ήταν δυνατή η συνεργασία στις πρώτες ύλες, γιατί να μην είναι και στα τελικά προϊόντα. Μια ευρωπαϊκή κοινή αγορά θα έλυσε πολλά ζητήματα.

Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο - οι έξι χώρες της Κοινοπραξίας - άρχισαν να εργάζονται σοβαρά προς αυτή την κατεύθυνση. Σιγά σιγά, οι εμπορικοί στόχοι της κοινής αγοράς μεταβάλλονταν στο όραμα μιας ενωμένης Ευρώπης: Γεννήθηκε η ιδέα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ). Οι έξι κάλεσαν και τη

Βρετανία να μετάσχει στις ζυμώσεις αλλά οι Άγγλοι δεν πίστεψαν ότι κάτι τέτοιο υπήρχε δυνατότητα να γίνει. Οι έξι την άφησαν απ' έξω. Οι υπογραφές επρόκειτο να πέσουν το 1957.

Στο ανατολικό μπλοκ, τα Βαλκάνια δημιουργούσαν πονοκέφαλο στον Στάλιν. Ως πρωθυπουργός ο Τίτο ήθελε το σοβιετικό χρήμα αλλ' όχι και τη σοβιετική επικυριαρχία. Απέκρουσε τις προτάσεις για μικτές σοβιετογιουγκοσλαβικές επιχειρήσεις, ανέπτυξε εμπορικές σχέσεις ακόμα και με τη μακρινή Ινδία, είπε ένα ευγενικό «όχι» στην ένταξη της χώρας στο σχέδιο Μάρσαλ κι ένα εξίσου ευγενικό «ναι» σε μίαν αμερικανική βοήθεια ύψους 400.000.000 δολαρίων. Παράλληλα, ξανάβγαλε στην επιφάνεια ένα παλιό σχέδιο για ομοσπονδία με τη Βουλγαρία, την Αλβανία και την Ελλάδα, «μόλις νικούσαν οι αντάρτες». Ο ηγέτης της Βουλγαρίας, Δημητρόφ, το συζητούσε. Ο Στάλιν κάλεσε και τους δυο στη Μόσχα (Ιανουάριος του 1948). Ο Δημητρόφ πήγε. Ο Τίτο έστειλε τον Μίλαν Τζίλας.

Σύμφωνα με τα όσα ο Τζίλας γράφει, ο Στάλιν τους έβαλε τις φωνές απορρίπτοντας τα σχέδιά τους για ομοσπονδία. Και τους απαγόρευσε να βοηθούν τους Έλληνες αντάρτες κομμουνιστές, θεωρώντας πως ήταν μεγάλη τους βλακεία και πρόκληση να πολεμούν ενάντια στη μεγαλύτερη δύναμη του κόσμου, τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στις 27 Μαρτίου του 1948, το κατηγορητήριο της Σοβιετικής Ένωσης εναντίον της Γιουγκοσλαβίας έφτασε στα γραφεία της Κομινφόρμ. Η ετυμηγορία εκδόθηκε στις 28 Ιουνίου του 1948: Παρά την απελπισμένη μεσολαβητική προσπάθεια του Δημητρόφ, η ρήξη Τίτο - Στάλιν ήταν γεγονός. Η Γιουγκοσλαβία καταδικαζόταν στην απομόνωση από τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Η ρήξη με τη Μόσχα, έκανε τη Γιουγκοσλαβία να χάσει το 60% των πόρων της αλλά οι καλοί Αμερικάνοι ήταν εκεί, έτοιμοι να βοηθήσουν. Απελευθέρωσαν τον σε αμερικανικές τράπεζες δεσμευμένο από το 1941 γιουγκοσλαβικό χρυσό. Και πρόσφεραν δάνειο 55 εκατομμυρίων δολαρίων. Ταυτόχρονα, άνοιξαν οι αγορές της Βρετανίας και της Ιταλίας, ενώ ο Τίτο αναζητούσε έναν εθνικό δρόμο που να οδηγεί στον σοσιαλισμό. Στις 14 Νοεμβρίου του 1951, υπογραφόταν η στρατιωτική συμφωνία με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στη Βουλγαρία, ο Δημητρόφ ευθυγραμμίστηκε με τον Στάλιν και διέταξε τη σύλληψη του δημοφιλούς τιτοϊκού βουλευτή, Κοστόφ, που εκτελέστηκε. Ο θάνατος του Δημητρόφ στη Μόσχα (2 Ιουλίου του 1949) δεν ανέκοψε την πορεία της χώρας πάνω στην καθαρά σταλινική γραμμή.

Αντίθετα με τη Βουλγαρία, στη Ρουμανία παρουσιάζονταν κάποιες παρενέργειες. Όπως και στη Γιουγκοσλαβία, οι κομμουνιστές θεωρούσαν ότι το συμφέρον της Μόσχας δεν μπορούσε να μπαίνει πάνω από την πατρίδα τους. Στη Γιουγκοσλαβία όμως, την αλλαγή είχαν φέρει οι ίδιοι παρτιζάνοι, ενώ στη Ρουμανία ο κόκκινος στρατός. Ένα κύμα εκκαθαρίσεων σάρωσε τη χώρα, ενώ το κράτος απέκτησε καινούριο σύνταγμα.

Στην Αλβανία, η προσωπικότητα του Εμβέρ Χότζα αρκούσε, καθώς κανένας ξένος δεν ασχολήθηκε με την απελευθέρωσή της. Τον Ιανουάριο του 1946, η χώρα ονομάστηκε Λαϊκή Δημοκρατία. Οι κομμουνιστές ήταν ελεύθεροι να οδηγήσουν την Αλβανία στον σοσιαλισμό πηδώντας το καπιταλιστικό σκαλοπάτι, που ως τότε δεν υπήρχε. Οι ορεσίβιοι Αλβανοί εξακολουθούσαν να ζουν οργανωμένοι σε φάρες, ενώ η επικοινωνία μεταξύ τους ήταν ανύπαρκτη και η χώρα παρέμενε στην κτηνοτροφική και αγροτική κατάσταση. Το προλεταριάτο ήταν εντελώς ανύπαρκτο.

Ο Χότζα ξεκίνησε από το μηδέν. Πάνω από σαράντα χρόνια αργότερα, ελάχιστα βήματα είχαν γίνει. Κυρίως, ο Χότζα φοβόταν τη Γιουγκοσλαβία, για την οποία (όχι άδικα) πίστευε ότι ήθελε να καταπιεί ολόκληρη την Αλβανία, αλλά και την Ελλάδα, που αποζητούσε τη Βόρεια Ήπειρο. Η ρήξη του Στάλιν με τον Τίτο ήταν γι' αυτόν θείο δώρο. Ξεκίνησε εκκαθαρίσεις όλων των τιτοϊκών στοιχείων και μετέβαλε το κόμμα στο πιο σταλινικό της γης.

Ματωμένη κι εκτός ανατολικού μπλοκ, η Ελλάδα κινιόταν στον απόηχο του διχασμού. Στις 5 Ιανουαρίου του 1950, πρωθυπουργός ανέλαβε ο Τζον Θεοτόκης. Η άρση του στρατιωτικού νόμου δημοσιεύτηκε στις 9 Φεβρουαρίου του 1950. Οι εκλογές (22 Μαρτίου του 1951) ανέδειξαν κυβέρνηση με εναλλασσόμενους πρωθυπουργούς τον Νικόλαο Πλαστήρα και τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Η Ελλάδα μπήκε στο ΝΑΤΟ στις 15 Μαΐου (η απόφαση της Βουλής, 18 Φεβρουαρίου) του 1952. Ο Νίκος Ζαχαριάδης καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο (1953). Αυτοκτόνησε στη Σοβιετική Ένωση. Στο μεταξύ, με το σύστημα (πλειοψηφικό με στενή περιφέρεια) των εκλογών του 1952 (16 Νοεμβρίου), ο Ελληνικός Συναγερμός του στρατηγού

Αλέξανδρου Παπάγου έβγαλε 247 βουλευτές με το 49,2% των ψήφων. Πλαστήρας και Τσαλδάρης δεν κατάφεραν να εκλεγούν ούτε βουλευτές. Η κυβέρνηση προχώρησε στην υπογραφή βαλκανικού συμφώνου με την Τουρκία και τη Γιουγκοσλαβία (Αγκυρα, 28 Φεβρουαρίου του 1953), ενώ βελτίωσε και τις σχέσεις με τους λοιπούς γείτονες. Στις 2 Ιουνίου του 1954, η Αθήνα υποδεχόταν τον Τίτο. Στις 9 Αυγούστου, το βαλκανικό σύμφωνο μετατρεπόταν σε αμυντική συμμαχία. Ο Παπάγος πέθανε στις 4 Οκτωβρίου του 1955. Ο βασιλιάς κάλεσε τον υπουργό Δημοσίων Έργων, Κωνσταντίνο Καραμανλή, στον οποίο ανέθεσε την πρωθυπουργία. Τη λύση Καραμανλή κατάγγειλε ως βασιλική εύνοια ολόκληρη η αντιπολίτευση καθώς και οι Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Στέφανος Στεφανόπουλος και Σπύρος Μαρκεζίνης.

Στην Τουρκία, οι εκλογές έγιναν στις 14 Μαΐου του 1950. Το κεμαλικό Λαϊκό κόμμα καταποντίστηκε. Πανίσχυρο με 408 έδρες, το Δημοκρατικό κόμμα ανάδειξε πρόεδρο της Δημοκρατίας τον Τζελάλ Μπαγιάρ και πρωθυπουργό τον Ατνάν Μεντερές. Είχε έρθει η δική τους ώρα για το μεγάλο φαγοπότι. Πρώτα όμως, έπρεπε να δείξουν τη συνέπειά τους στα δυτικά ιδεώδη.

Η Τουρκία μπήκε στο ΝΑΤΟ, έστειλε 4.500 στρατιώτες στον πόλεμο της Κορέας, υπέγραψε το «βαλκανικό σύμφωνο» κι έστησε το «Σύμφωνο της Βαγδάτης», έναν μουσουλμανικό κρίκο (Τουρκία, Ιράκ, Ιράν {τότε Περσία} και Πακιστάν με επιδιαιτητή τη Βρετανία) στην αλυσίδα ανάμεσα στο ΝΑΤΟ και το αντίστοιχο του Ειρηνικού, ΣΕΑΤΟ. Μετά, άρχισαν τις καταχρήσεις. Η αντιπολίτευση διαμαρτυρήθηκε λέγοντας περίπου ότι «κι εμείς φάγαμε αλλά όχι κι έτσι». Ο Μεντερές ανακάλυψε τους «αντεθνικώς δρώντες» κι άρχισε διωγμούς εφαρμόζοντας καταπιεστικά μέτρα, οι φτωχοί δεν έβρισκαν στον ήλιο μοίρα και τα σκάνδαλα συγκλόνιζαν τη χώρα. Ο Μεντερές έστρεψε τα πεινασμένα πλήθη στο μεγάλο «εθνικό θέμα της Κύπρου».

Στις 15 Ιανουαρίου του 1950, στην ξεχασμένη από εχθρούς και φίλους μεγαλόνησο έγινε δημοψήφισμα. Βρέθηκαν στις κάλπες 215.108 ψηφοδέλτια υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα και ούτε ένα κατά. Οι Άγγλοι δεν αναγνώρισαν το αποτέλεσμα. Το θέμα έφτασε στον ΟΗΕ. Συζητήθηκε στις 16 Αυγούστου του 1954 αλλά τον Δεκέμβριο παραμερίστηκε. Στην Κύπρο, κατάλαβαν πως ο ΟΗΕ ήταν ένας στίβος συμβιβασμών και αμοιβαίων υποχωρήσεων. Έπιασαν τα όπλα. Την 1<sup>η</sup> Απριλίου του 1955, άρχισε ο ένοπλος αγώνας.

Στις 23 Αυγούστου του 1955, μόλις πέντε μήνες μετά την πρώτη προκήρυξη της ΕΟΚΑ (Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών), ο Αντνάν Μεντερές δήλωνε πως η Κύπρος ή θα έμενε κάτω από την αγγλική κυριαρχία ή θα δινόταν στη χώρα του. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, μια τριμερής διάσκεψη ξεκινούσε τις εργασίες της στο Λονδίνο. Για τις 7 του μήνα, η τουρκική κυβέρνηση είχε δώσει άδεια να γίνει συλλαλητήριο «κατά των ιμπεριαλιστικών βλέψεων της Ελλάδας στην Κύπρο». Το προηγούμενο απόγευμα (6 Σεπτεμβρίου του 1955), η εφημερίδα «Ινσταμπούλ Εξπρές» κυκλοφόρησε με τεράστιους τίτλους: «Βόμβα κατέστρεψε το σπίτι, όπου γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη». Το είπε και το κρατικό τουρκικό ραδιόφωνο. Έλειψε, βέβαια, ο συγχρονισμός: Η βόμβα έσκασε καμιάν ώρα αργότερα, ενώ στην Πόλη πλήθη «αγανακτισμένων Τούρκων πολιτών» μαζεύονταν ζητώντας εκδίκηση.

Ήταν η νύχτα του μεγάλου πογκρόμ. Η κατάσταση ξέφυγε από τον κυβερνητικό έλεγχο. Στις 10 τη νύχτα, κλήθηκε ο στρατός. Μεσάνυχτα, κηρύχθηκε ο στρατιωτικός νόμος. Την επομένη, ο παγκόσμιος τύπος μιλούσε για επιδρομές βαρβάρων. Ο Μεντερές δήλωσε ότι έφταιγαν οι κομμουνιστές. Ως δράστες της βομβιστικής ενέργειας συνελήφθησαν στη Θεσσαλονίκη ο φύλακας του τουρκικού προξενείου Μεχμέτ Χασάν Ογλού κι ο φοιτητής Οκτάι Εγκίν που αφέθηκε προσωρινά ελεύθερος. Το έσκασε στην Τουρκία, όπου του έγινε υποδοχή ήρωα.

Στο ανατολικό μπλοκ, ο θάνατος του Ιωσήφ Στάλιν (5 Μαρτίου του 1953) δρομολόγησε αλυσιδωτές αντιδράσεις. Η πιο ανώδυνη, αφορούσε την κατεχόμενη Αυστρία. Στο μέγαρο Μπελβεντέρε της Βιέννης υπογράφηκε (5 Μαΐου του 1955) η συνθήκη που καθιστούσε την παλιά αυτοκρατορία «αιώνια ουδέτερη» με σύνορα αυτά του 1938, πριν από την προσάρτησή της στη Γερμανία.

Στη Βουλγαρία, ο «τιτοϊκός» Κοστόφ αποκαταστάθηκε «μετά θάνατον» μαζί με μια αμνηστία στους τιτοϊκούς και η εξουσία «αποκεντρώθηκε»: Ο Τεοντόρ Ζιφκοβ έγινε γραμματέας στο κόμμα. Οι αλλαγές που ακολούθησαν τον θάνατο του Στάλιν, έφτασαν στη Ρουμανία το 1954. Πρωθυπουργός ανέλαβε ο συνδικαλιστής Τσίβου Στόικα. Στην Αλβανία, ο θάνατος του Στάλιν επέφερε την κατανομή των εξουσιών: Ο Χότζα κράτησε τη γραμματεία του κόμματος, ενώ πρωθυπουργός έγινε ο Μεχμέτ Σέχου. Όμως, το αλβανικό ήταν το μοναδικό κομμουνιστικό κόμμα που αρνήθηκε να καταδικάσει τη «σταλινική προσωπολατρία».

Η επαναπροσέγγιση της Μόσχας και του Τίτο ψύχρανε τις σχέσεις της Αλβανίας με τη Σοβιετική Ένωση. Ο Χότζα πλησίασε τη Λαϊκή Κίνα κι έμεινε πιστός σ' αυτήν ως τον θάνατό του, ενώ η Αλβανία μεταβλήθηκε σε κέντρο της πιο ισχυρής αντιχρουντιστικής προπαγάνδας στην Ευρώπη.

Η επαναπροσέγγιση Βελιγραδίου Μόσχας δεν ήταν εύκολη. Η Γιουγκοσλαβία είχε πια μπει για καλά στο παιχνίδι της ανεξαρτησίας της γνώμης. Μια μεγάλη περιοδεία (1954) έφερε τον Τίτο στην Ινδία, τη Βιρμανία, την Αίγυπτο και την Ελλάδα. Ενώ στον ΟΗΕ διαμορφωνόταν το ισχυρό μπλοκ των αδερμεύτων, η Γιουγκοσλαβία του Τίτο και η Ινδία του Παντίτ Νεχρού αναδεικνύονταν στην ηγεσία του. Η γνώμη τους είχε παγκόσμια βαρύτητα. Την επόμενη χρονιά (26 Μαΐου του 1955), η Γιουγκοσλαβία είχε την τιμή να δεχτεί επίσημη επίσκεψη από το βαρύ πυροβολικό της Σοβιετικής Ένωσης: Χρουντσόφ, Μπουλγκάνιν και Μικογιάν έφτασαν στο Βελιγράδι.

(Έθνος της Κυριακής, 12.9.199) (τελευταία επεξεργασία, 27.6.2009)